

vosti, neboť ...byťi postihujeme jako celek. A k tomuto celku dospíváme buď prostřednictvím hluboké nudy nebo hrůzy" (s. 116).

Závěrem lze shrnout, že práce V. D. Gubina je studií převážně historicko-filozofickou, která velmi solidně rozebírá současnou buržoazní filozofii (pod zvoleným zorným úhlem), nezapomíná ovšem i na plodné exkursy do klasické filozofie. Systematický přístup k problematice tvořivosti je však jen nastíněn na konci knihy, je poukázáno na směry v současné literatuře, které se zabývají problematikou tvořivosti. Navázání systematického výkladu tvořivosti na historicko-filozofický základ by ještě zvýšilo hodnotu celé práce.

Antonín Láta

Jann Holl: Historische und systematische Untersuchungen zum Bedingungsverhältnis von Freiheit und Verantwortlichkeit. Monografien zur philosophischen Forschung, Bd. 169. Forum Academicum (Athäneum, Hain, Scriptor, Hanstein), Meisenheim/Glan 1980. 497 stran.

Habilitační spis autora švýcarského původu o „podmiňujícím se poměru“ svobody a odpovědnosti se skládá — ve smyslu svého titulu — z části historické, jež je rozsáhlejší a zabírá více než dvě třetiny spisu, a části systematické. Souvislost obou má být pak dána tím, že historická část nechce podávat dějiny řešeného problému (či „etiky odpovědnosti“), nýbrž nabízí rozbor vybraných historických konceptů vztahu svobody a odpovědnosti, které chápe jako alternativní modely lidského chování: sice historicky podmíněné, ale ne „jen historické“, a proto stále použitelné jako důležitý třibíčí faktor soudobých diskusí. Jakkoli se zdá být samozřejmé, že poměr svobody a odpovědnosti je dán tezí „Člověk je odpovědný, protože je svobodný“, resp. „Odpovědnost implikuje svobodu“, autor ukazuje, že všeobecná platnost této teze je jen domnělá; už tím, že se obsah pojmů „svoboda“ a „odpovědnost“ historicky mění. Pro rané stupně filozofické reflexe, zvláště pro řecké myšlení, je pak příznačné, že tu ona teze neplatí a že odpovědnost je zakládána ne na svobodě, nýbrž na světovém řádě, absolutně nezávislém na člověku. Autor soudí (podle našeho názoru poněkud jednostranně, snad i proto, že opomíjí kontrapozici stoa-epiku-reismus, jak je např. exponována v Ciceronově zlomku De fato), že v Řecku problém svobody ještě nebyl plně položen. To prý uskutečňuje křesťanství, kde se vztah svobody a odpovědnosti teprve stává poměrem vzájemně se podmiňujícím, když se odpovědnost spojuje se svobodnou vůlí, jak je to — v podmínění i důvody teologickými — nejvýrazněji formulováno u Augustina (liberum arbitrium). Podle Holla tu máme co činit s prvním historickým stupněm metafyzické formulace problému; další stupně pak přinášejí postupně a podstatně posuny: v renesanci postoj „autokracie“ (exemplifikováno na Picovi della Mirandola), u Kanta „autonomii“ a konečně v moderní filozofii existence „existenciální sebeurčování“, jež představuje řešení zcela protikladné antickému. Od této linie „metafyzického“ kladení a řešení sledovaného problému odlišuje pak autor historickou linii „politickou“, v níž jde o „občanskou“ (politickou a sociální) svobodu a odpovědnost, linii, vedoucí od Hobbese přes Locka k J. S. Millovi. Tento výběr se ovšem zdá být dosti úzký.

Jak už naznačeno, autor soudí, že historické modely jsou relevantní pro soudobé systematické řešení problému vztahu svobody a odpovědnosti, byť je si vědom toho, že dnešní situovanost problému je jiná, komplikovanější, hlavně proto, že se tu dnes hlásí s nepopírnými nároky na kompetentnost i speciální vědy — třebaže jde o problém rodové filozofický. V systematické části spisu se pak autor nejprve pokouší „systematicky“ interpretovat historické modely svobody a odpovědnosti (a to v podstatě v kontrapozici metafyzických hledisek, vyúsťujících v individualismus, a sociálně politických, individualitu omezujících). Požaduje, aby soudobé řešení vycházelo „z konkrétní situace člověka ve světě“, tj. hledalo „konkrétní svobodu“ a „konkrétní odpovědnost“. Proto zkoumá nejprve poměr svobody a přirozených determinant, pak poměr svobody a sociální funkce (determinace funkcí a ve

funkci), při čemž se mu jeví svoboda člověka dnes velmi značně omezena: tím i „konkrétní odpovědnost“, podmíněná funkčními rolemi, institucionálními tlaky atd. vystupuje jako odpovědnost sociální, nicméně i tak zůstává — podle autorova přesvědčení — problém poměru svobody a odpovědnosti stále možný a realizovatelný.

I když tak práce vyúsťuje spíše jen v obecné postuláty, nepostrádá podněty, byť spíše metodologické než věcné. Sympatické na ní je to, že si důsledně uvědomuje podmiňující vazbu svobody a odpovědnosti a že se pokouší o soudy historicky zakotvené, byť zde postrádáme uplatnění historicky ideologických zřetelů. Jinými slovy: autorovi chybí znalost marxismu a jeho metodologického instrumentária. Budiž mu však připsáno k dobru, že vážný tón zkoumání nenarušuje antimarxistickými a antisocialistickými výpady, jak jinak bývá dnes v buržoazních pracích o pojmu svobody takřka běžné.

Jiří Cehl

G. N. Džibladze: Filosofija Komenskogo. Pedagogika, Moskva 1982. 168 stran.

Význam Komenského jako velkého světového pedagoga není dnes nikým popírán. V obecném povědomí však někdy zůstávají stranou filozofické názory Komenského. A přece, každá velká pedagogika musí vycházet z určitých filozofických předpokladů, je dokonce jakousi jejich konkretizací. To je názor, kterým Džibladze motivuje svou knihu.

Filozofie Komenského je bezesporu náročné téma, které vyžaduje velký historický rozhled a znalost množství komeniologických prací. Džibladze vychází především ze sovětského překladu sebraných pedagogických prací Komenského, které konfrontuje s názory Komenského současníků a předchůdců, částečně i s pozdějším vývojem filozofie a vědy. Výsledkem je zajímavé srovnání a výklad některých ontologických a noetických názorů Komenského.

Kromě úvodu a závěru, které jsou věnovány Komenskému jako pedagogu, má kniha čtrnáct kapitol: Filozofie a pedagogika, Filozofické myšlení v době Komenského, Komenský a pohanská kultura, Komenský a antická filozofie, Problém vzájemného vztahu teorie a praxe, „Přirozená metoda“ a „mechanická metoda“, Komenský — kritik metafyziky a scholastiky, Pansofická filozofie Komenského, Komenský a metoda věd, Indukce a dedukce (Bacon a Descartes), Analýza a syntéza, Problém dvojaké nekonečnosti rozumu, Počítky a poznání, Integrace.

Džibladzeho kniha nabývá na zajímavosti zejména tam, kde její autor na základě bohatých citací z Komenského díla vysvětluje filozofické názory Komenského, tj. zejména ta část knihy, která začíná kapitolou Pansofická filozofie Komenského. Džibladze zde upozorňuje na jednotu ontologie a gnozeologie v Komenského filozofii. I v jeho interpretaci se však ukazuje, že u Komenského — zřejmě nikoli bez vztahu k jeho pedagogickému zaměření — převládal zájem o otázky poznání. Džibladze velmi vysoko hodnotí Komenského snahu vycházet při poznání nikoli ze slov, ale „z podstaty věci“. Upozorňuje však také na to, že toto tvrzení navozuje problém, jak vlastně Komenský podstatu věci chápal, tj. jeho vztahu k Platónově filozofii. Komenský jako vědec a pedagog zdůrazňoval indukci, přičemž souhlasil s mnoha názory Fr. Bacona, jehož díla dobře znal. Uznával však také velký význam rozumu, i když deduktivní metody používal omezeně a zdůrazňoval, že rozumová práce je možná jen na základě materiálu získaného pozorováním a činností smyslu. K Descartovi se blížil především svým zdůrazňováním přesnosti a srozumitelnosti. Spojení racionalistického a senzualistického přístupu umožnilo Komenskému — podle Džibladzeho názoru — vyhnout se subjektivistickým důsledkům senzualismu a zůstat na úrovni toho, co Džibladze nazývá materialistickým senzualismem. V tomto smyslu interpretuje Džibladze také Komenského „trichotomií“ a trojici způsobů poznání, z níž v podstatě škrtá ty pasáže, které se týkají role božského osvětlení v poznání.

Tím se dostáváme k hlavnímu problému, který zatěžuje Džibladzeho knihu o Ko-